

УДК 349.2:314.7(477)

О.В. ЖУРБА, Харківський національний
університет внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПРАЦІ ЗА КОРДОНОМ ТА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

Ключові слова: праця за кордоном, трудова міграція

В умовах інтеграції держав розповсюдженим є явище міграції населення, значну частку в міграційному процесі якого складає трудова міграція. Як будь-яке соціальне явище, що породжує певні суспільні відносини, трудова міграція потребує правового та організаційного врегулювання. Так, І. Гнибіденко робить цілком справедливий висновок, що “неврегульованість практичних питань міжнародної трудової міграції спричиняє соціальну незахищеність українських громадян, які працюють за кордоном; вони зазнають дискримінації з боку іноземних роботодавців щодо платні, умов, охорони праці тощо” [1, с.19].

Впорядкування певних суспільних явищ розпочинається, перш за все, з визначення категоріального апарату, зокрема, таких термінів, як “трудова міграція” та “праця за кордоном”, обумовлюється чітким розмежуванням даних понять з метою правильної постановки проблеми та, відповідно, дієвим та ефективним її вирішенням. Актуальність розгляду даного питання витікає з достатньо великої кількості сьогоденнішні неврегульованих питань міграційної політики держави. Складність визначення основних понять (“трудова міграція”, “праця за кордоном”, “трудоустроєний-мігрант”, “трудоустроєний-емігрант”) та такого соціального явища, як трудова міграція, виникає в зв’язку з тим, що немає чіткого механізму вивчення даного процесу, а саме явище є недостатньо дослідженим.

Тому метою статті є визначення - в чому полягає сутність праці за кордоном, які осо-

бліві ознаки притаманні даному явищу. Відповідно до поставленої мети, задачами дослідження є: визначення термінів “праця за кордоном” та “трудова міграція”; з’ясування співвідношення даних термінів; аналіз ознак, які характерні для праці за кордоном – це містить ознаки наукової новизни.

За приблизними (оскільки в Україні ще не налагоджено належний облік міграції працівників) даними Уповноваженого Верховної Ради з прав людини Н. Карпачової, кількість усіх українських заробітчан за кордоном становить 5 мільйонів осіб [2, с.1-2]. Проте, вироблення єдиного підходу до ведення статистичної звітності, налагодження відповідного процесу обліку мігрантів, встановлення точного визначення, хто саме є мігрантом-трудящим, є вкрай необхідним задля чіткого уявлення суті проблеми міграції та її ефективного вирішення.

Треба розуміти, що трудова міграція – це певний процес, обумовлений відповідними факторами. На відміну від трудової міграції, праця за кордоном – це вже безпосередній її кінцевий результат. Так, якщо трудова міграція – це *переміщення* працездатної особи на територію держави, громадянином якої вона не являється та в якій постійно не проживає, з метою зайняття оплачуваною трудовою діяльністю, то праця за кордоном – це оплачувана трудова *діяльність* трудящого-іммігранта за кордоном, заради якої він, власне, і виїжджає за кордон. Тобто, поняття “трудова міграція” є ширшим за поняття “праця за кордоном”.

Сучасний період української трудової міграції характеризується такими ознаками:

1. Вийхати на роботу за кордон українців спонукає невдоволеність економічними умовами життя. Хоча за даними досліджень, рівень безробіття з кожним роком зменшується, оскільки збільшується загальний попит на робочу силу; навантаження зареєстрованого незайнятого населення на одне вільне місце станом на 1.01.2005 року складало 6 осіб проти 7 осіб на відповідну дату 2004 року; збільшується можливість забезпечення роботою незайнятих громадян, а рівень пра-

цєвлаштування за 2004 рік (відношення чисельності працевлаштованих осіб до незайнятих громадян, які перебували на обліку) порівняно з 2003 роком збільшився з 30,9 % до 33,9 % [3, с.19] – ситуація в країні ще доволі економічно складна. Так, різниця в оплаті праці в Україні та в деяких країнах Центральної та Західної Європи становить: у промисловості – в Україні зарплата втриє нижча, ніж у Польщі; у 27 разів нижча, ніж в Італії; у 53 рази нижча, ніж в Німеччині [2, с.1-2]. Навіть в сусідніх країнах колишнього СРСР оплата праці вище, ніж в Україні. Доцільно зазначити, що термін “невдоволеність економічними умовами життя” на даний історичний період розвитку України є найбільш підходящим. Це обумовлюється тим, що зараз здебільшого українці не знаходяться на межі голодної смерті і рівень економіки країни з кожним роком, хоча і поступово, підвищується. Виїхати працювати за кордон людей спонукає саме *незадоволення* економічними умовами життя в країні та виправдана, попередніми роками міграції, можливість заробити на задоволення своїх потреб.

2. Найчастіше країнами-реципієнтами українських трудящих-мігрантів стають країни, які характеризуються: а) близькою територіальною розташованістю (вибір країни за даною ознакою є особливо характерним для трудящих-мігрантів, що живуть в прикордонних областях); б) спрощеним режимом в'їзду; в) безвізовим режимом перетинання кордону; г) вищим за Україну рівнем оплати праці.

3. Недостатня контрольованість трудового міграційного процесу на державному рівні. Міграція, як явище, що тягне за собою певні наслідки, обов'язково повинна контролюватися з боку держави. Першим етапом такого контролю є облік усіх від'їжджаючих державними органами. Однак, як свідчить практика, державні органи не в змозі проконтролювати всіх трудящих-мігрантів та поставити їх на облік. Причина цього не тільки недосконала система контролю міграційних процесів, не тільки не зовсім продуманий механізм здійснення такого контролю, але й в числен-

них порушеннях з боку самих мігрантів. Сьогоднішній статистичні дані далекі від дійсного стану справ: вони необ'єктивні, не відображають реальної кількості трудящих-мігрантів, не надають ніяких конкретних уявлень про трудову міграцію в Україні. Недосконалий та недостатній розгляд міграційних проблем в масштабі всієї держави призводить до того, що “проекти законодавства, конкретні управлінські рішення готуються різними відомствами в залежності від власних інтересів та уявлень щодо сутності міграційних процесів, без врахування загальної ситуації” [4, с.128].

4. Трудова міграція українських працівників практично повністю здійснюється за межами правового поля. Оскільки за допомогою правового регулювання відбувається конкретне визначення форми та змісту суспільних відносин, або їхнє впорядкування завдяки формуванню тих або інших варіантів правомірної поведінки, значить, правове регулювання трудової міграції в Україні не досягає своєї мети. В сфері трудової міграції простежується високий відсоток правопорушень. При цьому їхня кількість прямо залежить від складності здійснення виїзду за кордон - залагодження багатьох формальностей на різних рівнях інстанцій з питань трудової міграції, а також від кількості заборон щодо виїзду за кордон, встановлених державою.

5. Більшість українських працівників працюють за кордоном нелегально. За даними різних офіційних і неофіційних досліджень, із загальної кількості мігрантів менше, ніж 1 % працюють легально. Це тягне за собою численні негативні наслідки як для самих мігрантів, так і для держави взагалі.

Зрозуміло, праці за кордоном також властиві свої ознаки. По-перше, людина здійснює трудову діяльність не на батьківщині, а на території держави, громадянином якої вона не являється. Це, звісно, супроводжується певними негативними наслідками. Такими, наприклад, як адаптація працівника до умов праці, іншої культури, чужих людей, розлукою з рідними та сім'єю. Часто трудящі-

мігранти не знають мови країни-реципієнта, що значно ускладнює їхнє перебування за кордоном. Вони здебільшого є не захищеними правовими нормами, стосовно них часто порушуються норми охорони праці, вони є нерівними в своїх правах із національними працівниками. Нелегальні працівники взагалі не мають ніяких прав і живуть під постійною загрозою видворення. Як наслідок, праця за кордоном сильно підриває як фізичний, так і психологічний стан людини. Ще одним негативним наслідком праці за кордоном є збільшення кількості розлучень та фактичного розпаду сімей; неякісне виховання залишених на батьківщині дітей; підвищення серед молоді переконань, що за кордоном вони зможуть себе реалізувати (в чому згодом розчаровуються) та недовіра до ведення державою соціальної політики.

Також наслідком виїзду громадян на роботу за кордон, за оцінками експертів, є погіршення демографічного стану країни. Так, відомо, що Україна має найнижчу народжуваність і найвищу смертність, великий міграційний відплив своїх громадян за кордон. Як наслідок – дуже скорочується кількість населення – за останнє десятиріччя на 5 мільйонів осіб. Такої великої демографічної кризи не зазнавала жодна країна світу. Ця криза триває, що з часом звузить національний ринок праці, але демографічна ситуація в Україні настільки несприятлива, що навіть при її різкому поліпшенні втрачене вже неможливо буде надолужити. За прогнозами експертів, з часом населення працездатного віку скоротиться в Україні на 2,8 мільйонів осіб [5, с.35].

Праця за кордоном не є легкою. До числа найбільш гострих проблем, з якими приходиться стикатися українським трудящим-мігрантам, є прикордонний та митний контроль, важка фізична праця, розлука з родиною. Окрім цього, за даними соціологічних досліджень, серед неприємних моментів трудової міграції є: отримання документів на в'їзд до країни-реципієнта; отримання дозволу на роботу; рекет; корупція; побутові проблеми в країні місця перебування; про-

блеми зі здоров'ям та отриманням медичної допомоги; порушення умов оплати праці; переведення (перевезення) зароблених грошей; та інше [4, с.81].

Проте, для самих заробітчан, окрім негативних наслідків, є й позитивні. По-перше, вони мають змогу заробити собі на життя та задовольнити свої потреби. По-друге, працюючи за кордоном, вони набираються досвіду. По-третє, в країні місця перебування у них з'являються нові знайомі з інших країн, внаслідок чого український громадянин розширює коло своїх інтересів та знань, знайомиться з іншими культурами, збагачує своє світосприйняття. Українська робоча сила адаптована до будь-яких природних умов життя, тому високо цінується на міжнародному ринку праці. Частими є випадки, коли після закінчення певного строку трудового найму, роботодавці запрошують працівника знову.

Отже, праця за кордоном – це складне соціальне явище, що супроводжується багатьма позитивними та негативними наслідками. Трудова міграція є більш містким та ширшим поняттям, ніж праця за кордоном. Досліджувати питання праці за кордоном треба в комплексі з дослідженням трудової міграції. З метою усунення усіх негативних проявів трудової міграції та покращення умов праці за кордоном необхідне налагодження та вдосконалення правового регулювання міграційних процесів в Україні та системи захисту українських трудящих-мігрантів під час їх знаходження за кордоном; потрібні конкретні пропозиції щодо покращення боротьби з нелегальною еміграцією українських трудящих та заходи організаційного характеру щодо підвищення можливостей держави в регулюванні міграційних процесів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гнибіденко І. Проблеми трудової міграції в Україні та їх вирішення // Економіка України. –К., 2001. –С.19-22.
2. Івашко О., Бенъ А. П'ять мільйонів на

закордонних заробітках. Та ще й нелегально // Голос України. -03.04.2003.

3. Праця України 2004: Статистичний збірник Державного комітету статистики України. -2005. -С.19.

4. Пирожков С., Малиновская Е., Хомра А. Внешние трудовые миграции в Украине: социально-экономический аспект: Монография

/Совет национальной безопасности и обороны Украины, Национальный институт проблем международной безопасности. -К.: НИПМБ, 2003. -134 с.

5. Заставний Ф. Українське заробітчанство в зарубіжжі: реалії, проблеми, перспективи // Географія та основи економіки в школі. -2003. -№ 5. -С.35.

Журба О.В. Поняття та сутність праці за кордоном та сучасної української трудової міграції // Форум права. -2008. -№ 1. -С.130-133 [Електронний ресурс]. -Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-1/08govutm.pdf>

Визначено поняття та сутності поняття “праця за кордоном” і співвідношення зазначеного поняття з терміном “трудова міграція”, а також наведені основні ознаки, характерні для праці за кордоном.

Журба О.В. Понятие и сущность труда за границей и современной украинской трудовой миграции

Определено понятие и сущность понятия “труд за границей” и соотношение указанного понятия с термином “трудова міграція”, а также приведены основные признаки, характерные для труда за границей.

ZHurba O.V. Concept and essence of work abroad and modern Ukrainian labor migration

The concept and essence of concept “work abroad”, a parity of the specified concept with the term “labor migration” is determined, the basic attributes, characteristic for work abroad also are given.